

entrevista

«Per fi s'ha entès que l'arxivística és una qüestió d'ordre i mètode»

Text > JOSEP PASTELLS

Ramon Alberch Fugueras (Girona, 1951) està jubilat des de fa un any i mig, però treballa més que mai. Com a president d'Arxivers sense Fronteres Internacional i col·laborador del Centre Nacional de Memòria Històrica de Colòmbia, viatja sovint per oferir conferències i classes magistrals relacionades amb la gestió de la documentació i amb la difusió de la cultura de la pau. Loquaç i vehement, dedica bona part del dia a llegir i escriure. Ha publicat quaranta llibres i ara en prepara dos més: un sobre la destrucció d'arxius al llarg de la història i l'altre sobre la consideració de la figura dels arxivers a la literatura i al cinema.

Ramon Alberch, historiador i expert internacional en arxius

Director de l'Arxiu Municipal de Girona, arxiver en cap de l'Ajuntament de Barcelona, sotsdirector d'Arxius i Gestió Documental de la Generalitat, cofundador de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, president d'Arxivers sense Fronteres Internacional... Amb aquesta trajectòria, no és estrany que se'l consideri un dels màxims experts en la matèria.

(Somriu.) La meua vida professional ha oscil·lat sempre entre les institucions públiques i el món associatiu, al qual ara que estic jubilat puc dedicar més temps. És veritat que, al llarg dels anys, he anat fent salts qualitatius de responsabilitat i competència, i crec que els he pogut assumir bé. Sempre he intentat dur una trajectòria molt seqüencial i acumulativa, fent les coses amb criteri. No he fet salts al buit. A Girona hi vaig aprendre a tocar totes les teclades manant un equip reduït; a Barcelona ja vaig tenir la possibilitat de dur un equip de cent deu persones amb més mitjans, estructura i contactes internacionals, i a la Generalitat vaig poder desenvolupar una acció més global.

I això que quan estudiava història contemporània al Col·legi Universitari de Girona ni li passava pel cap ser arxiver.

No, ni durant aquells tres anys a la Casa de Cultura ni en els dos següents, a la Universitat Autònoma de Barcelona. Aleshores m'interessava el moment històric. Veia la transició política, la caiguda del franquisme, com una gran oportunitat per a la recuperació de la memòria, la identitat i el passat.

Com va sorgir l'interès per l'arxivística?

A la llicenciatura calia fer una tesi final, d'investigació. El meu company de pis a Barcelona, Lluís Maria de Puig, em va proposar que la féssim sobre la Guerra del Francès per desmitificar l'Álvarez de Castro i la simbologia heroica dels setges de Girona. Ell la va fer sobre un afrancesat catalanista i jo sobre els avenços i les reformes administratives i econòmiques que els francesos van portar aquí. Va ser llavors quan vaig descobrir els arxius i me'n vaig enamorar. M'hi vaig vincular a finals del 1978, quan vaig guanyar les oposicions a l'Ajuntament de Girona i vaig comen-

çar a treballar amb el primer ajuntament democràtic. Vaig aconseguir la plaça de director per oposició lliure, coincidint amb la jubilació del meu antecessor.

El món dels arxius va passar a ser una dèria, per a vostè.

Sens dubte. I continua sent-ho. A l'Arxiu Municipal de Girona m'hi vaig estar fins al desembre del 1989 i per a mi va ser una gran escola de formació. Hi havia un patrimoni extraordinari, però no estava organitzat. Vaig haver d'aprendre una mica de tot: a llegir pergamins i manuscrits antics, a catalogar fotografies, a posar ordre als llibres i les sèries documentals... Em

«L'Arxiu Municipal de Girona va ser la meua escola de formació. Hi havia un patrimoni extraordinari, però desorganitzat»

>> Ramon Alberch amb Pasqual Maragall en la inauguració de l'exposició «Barcino/Barcelona» el 17 de febrer del 1995. (Autoria: JAUME SOLER)

va caldre fer un esforç multidisciplinari en un moment en què la formació encara era molt limitada. El 1982 vaig publicar la guia inventari de l'Arxiu i tres anys després, amb un alcalde com Quim Nadal, que era molt sensible a aquest tema, vam passar l'arxiu històric a l'institut vell, al costat del Museu d'Història. Era un canvi important, perquè en aquella època ocupàvem dues plantes a la plaça del Vi. Una part de l'arxiu administratiu es va quedar allà i l'arxiu històric se'n va anar al carrer de la Força.

Per què va marxar a Barcelona el 1989?

De fet, vaig començar a treballar-hi una mica abans. Un dia, Quim Nadal parlava amb Pasqual Maragall i aquest li va dir que a Barcelona tenien els arxius molt malament, que serien una ciutat olímpica i feia riure que tinguessin el patrimoni documental tan abandonat. Nadal li va proposar un tracte: de dilluns a dimecres jo treballaria a Barcelona i dijous i divendres em quedaria a Girona. Vaig combinar-m'ho així els anys 1987 i 1988, fins que em vaig animar a fer les oposicions a l'Ajuntament de Barcelona. Era una plaça molt bona quant al sou i l'estructura, amb un projecte molt ambiciós al darrere. Vaig guanyar les oposicions i el 1990 ja m'hi vaig quedar com a arxiver en cap.

Tot un repte, no?

Era un projecte macroimportant, centrat en l'arxiu de la Casa de l'Ardiaca, al costat de la catedral. A l'arxiu administratiu hi havia tot el llegat d'en Gaudí, de tot el modernisme, que era importantíssim, en unes condicions lamentables. A més, vam tirar endavant la creació dels deu arxius de districte. Partíem de molt avall, però amb molta ambició. Hi havia un patrimoni extraordinari i la voluntat política de fer un projecte arxivístic nou i innovador a escala internacional.

Catorze anys després, el març del 2004, va fer el salt a la Generalitat.

Sí, com a sotsdirector d'Arxius i Gestió Documental. El tripartit va guanyar les eleccions i una part de la gent que érem a l'Ajuntament de Barcelona vam anar a treballar a la Generalitat. Jo m'hi vaig estar fins al 2010.

Què en destacaria, d'aquella etapa?

Abans ja s'havien fet coses en arxius, però també hi havia una necessitat de transformació important. En aquell moment va haver-hi molt de suport polític i vam poder desenvolupar la normativa derivada de la llei d'arxius, que estava pendent de materialitzar-se. També vam fer el pla de construcció dels arxius comarcals i gairebé els vam poder acabar tots, amb una inversió de trenta-dos

milions d'euros. A més, vam poder recuperar bona part dels documents de Salamanca, una de les grans batalles del període. Però el que més destacaria és la consolidació de la professió: es van crear gairebé cent places d'arxiviers de la Generalitat que eren interines des de temps immemorials. Vam fer, per tant, avenços en l'aspecte normatiu, en l'estructura arxivística, en recursos econòmics per a digitalització i restauració i en la consolidació del personal de la Generalitat, encara que en l'esfera mediàtica es va parlar sobretot dels papers de Salamanca i de l'afer Centelles.

«Durant el meu pas per la Generalitat es van crear quasi cent places d'arxiviers que eren interines des de temps immemorials»

En deixar la Generalitat va anar a l'Autònoma.

De fet, amb l'Autònoma ja hi col·laborava des del 2002, quan es va crear l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents i s'hi va començar a fer un

«Vaig anar a Barcelona després que Maragall digués a Nadal que una ciutat olímpica no podia tenir els arxius tan abandonats»

>> Alberch al despatx de la torre romana de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona el gener del 1991.

(Autoria: SERVEI FOTOGRÀFIC AHCB)

>> Alberch en una recepció de l'alcalde de Pequín l'11 de juny del 2001 en qualitat de president de la Secció d'Arxius Municipals del Consell Internacional d'Arxius.

(Autoria: SERVEI DE PREMSA DE L'AJUNTAMENT DE PEQUÍN)

màster. El cas és que abans de les eleccions del 2010 vaig demanar plegar de la Generalitat. Havia treballat molt a gust amb els tres consellers que m'havien tocat: Caterina Mieres, Ferran Mascarell i, molt especialment, Joan Manuel Tresserras, però sentia que havia acabat una etapa i em venia de gust centrar-me en l'Escola d'Arxivística. Per això vaig començar a dirigir-la i m'hi vaig estar set anys, fins que em vaig jubilar el gener del 2017. Vam crear dos màsters, quatre especialitzacions de postgrau i el doctorat.

Quanta gent els fa, aquests màsters?

El màster presencial, que es va crear el 2002, el fan unes trenta persones a l'any. I el d'especialització internacional en gestió documental, transparència i accés a la informació, que funciona des del 2015 i que es fa en línia (està més pensat per a l'Amèrica llatina), una vintena a l'any. Cal tenir present que l'Autònoma és l'únic lloc de tot l'Estat on hi ha una escola formada com déu mana que ofereix títols oficials d'arxivística i una pluralitat d'informació forta.

Molts anys abans, quan encara treballava a Girona, havia cofundat l'Associació d'Arxivers de Catalunya, que va tenir un paper clau en la impulsó dels estudis universitaris.

Sí, la vam crear el 1985, i el 1986 vaig començar a fer de president. En vaig ser dos mandats seguits i penso que vam fer una feina important que va permetre aglutinar tot el col·lectiu professional. Hi havia arxivers a Lleida, algun a Barcelona i a Girona..., però estaven molt escampats, no hi havia organització, ni

formació, ni carrera universitària, que era la gran aspiració de la professió. El cas és que es va crear un col·lectiu fort, que actualment té prop d'un miler de socis. Els grans canvis a la política arxivística catalana s'han fet gràcies a l'impuls de l'associació. Tot plegat ha ajudat a normalitzar la professió, que està sotmesa a canvis constants. Hi ha hagut una evolució extraordinària.

A què es refereix?

Abans veníem del món de la història.

>> Autoria: PERE DURAN

La mirada era molt sobre l'arxiu històric; l'arxiu administratiu per a la gent no existia. Tothom s'autoformava o aprenia de la gent de l'entorn i l'arxiu era com una prolongació de la seva afició; es dedicaven a investigar i escriure llibres i l'arxiu el tenien organitzat d'una manera molt discreta. Però per fi s'ha entès que l'arxivística és una qüestió d'ordre i mètode. Els documents administratius han d'estar organitzats per raons d'eficiència, eficàcia i accessibilitat, és a dir, com a fonaments del bon govern i la transparència, però també perquè en el futur una part substancial d'aquests documents esdevindran històrics. Hi ha un cicle de vida dels documents: des que entren en una organització fins que arriben a l'arxiu s'han de veure com una continuïtat.

Els avantatges de la digitalització són inqüestionables.

No fa tant es microfilmava perquè hi havia una gran desconfiança cap al món digital. La gent aprenia que el microfilm pot durar cinc-cents anys i, en canvi, veia tants canvis sobtats en el sistema digital que li tremolaven les cames. A partir de l'any 2000 l'univers digital agafa una força extraordinària i disminueix el perill que l'evolució del suport et deixi sense poder accedir a la informació. Es fa una aposta definitiva per la digitalització com a valor que et permet, d'una banda, preservar documents que es podrien malmetre amb el maneig constant i, de l'altra, accedir a aquests documents amb facilitat. Una cosa és digitalitzar i una altra, molt di-

ferent, gestionar electrònicament tota una administració.

Pot aprofundir-hi una mica?

Hi ha dos tipus de digitalització. En primer lloc, la simple, per exemple de pergamins o de llibres d'actes antics que vull preservar perquè no es deteriorin. Els guardo i la gent hi pot accedir a través d'un ordinador o de la xarxa. I després hi ha la digitalització segura i certificada: un document administratiu que s'ha generat en paper te'l digitalitzes i hi afegeixes la firma electrònica i pots eliminar el paper i tenir tot l'expedient electrònic. Aquest és el gran canvi. Hi ha la tendència que el suport en paper sigui substituït per l'electrònic amb tots els reptes que això comporta: autenticitat, obsolescència tecnològica, canvi freqüent de màquines per poder-los llegir, migració per canviar d'un format a un altre... Ara la professió intenta aconseguir l'equilibri entre una formació arxivística metodològica forta i la gestió dels documents electrònics, que presenta grans reptes.

Quin és el nivell arxivístic de Catalunya?

Amb relació a la resta d'Espanya, som pioners. Ara estan de moda els models d'Austràlia i Nova Zelanda, països en què l'administració no té tradició i és quasi com una empresa privada, però potser el model arxivístic en què els catalans ens emmirallem més és el del Quebec, tant pel fet que allà també tenen una llengua i una defensa identitàries com pel fet que han sabut fer una

fusió molt interessant entre l'arxivística històrica clàssica i la de gestió de documents moderns.

Des que s'ha jubilat, no para.

(Riu.) Tinc molta activitat, sí. Ara tinc temps i és una bona època de la vida per fer treballs solidaris. Et pots permetre aquest luxe perquè altres temes ja els tens resolts. Des d'Arxivers sense Fronteres, que vam crear el 1998, treballam la relació entre arxius i drets humans. L'associació agrupa dotze països, la majoria de l'Amèrica llatina i també França i els Estats Units, interessats en cooperació internacional i solidaritat, en causes de justícia, veritat i reparació. Incidim en la recuperació de la memòria i en l'actuació en cas de desastres naturals, d'abandó i de guerra. Tenim molta feina, és un projecte d'alta volada. S'han recuperat arxius de les dictadures, per exemple. A més, formo part del Consell Assessor Internacional del Centre Nacional de Memòria Històrica de Colòmbia, un òrgan que ha creat el Govern colombià per estudiar el nou procés de pau i per reflexionar-hi i donar-hi sortida. És una zona de pensament per superar les ferides del passat sense caure en la impunitat i per obrir expectatives de justícia però també de futur per a tothom.

Qui més el forma, aquest consell?

Una diplomàtica suïssa, un museòleg argentí, una psicòloga xilena i un historiador francès. Des del 2015 ens reunim cada tres mesos i fem d'assessors externs crítics. Diem com s'han d'utilitzar els documents per a la causa de la reparació a les víctimes i per fer justícia als tribunals. Ben segur que al capdavall els caldrà jutjar militars, gent de l'Exèrcit d'Alliberament Nacional, gent de les FARC... És un projecte molt bonic que dona a l'arxivística una dimensió insospitada fa un temps.

A Espanya és impensable fer res semblant.

S'hauria hagut de fer, però la transició espanyola és la transició de la desmemòria i de l'oblit, de la impunitat absoluta. Es va fer un pacte de transició

>> Intervenció d'Alberch al I Simposi Internacional d'Arxius Municipals a Rio de Janeiro el 9 de juliol del 2002. (Autoria: SERVEI DE PREMSA DEL CONGRÉS)

pactada, però ja s'ha vist que això no resolía res: si no aprens les lliçons de la història tornes a repetir-ne els errors. A Colòmbia tenien Espanya en un altar en el tema de la transició, però ja els he deixat clar que és molt mal exemple. Aquí es va confondre reconciliació amb

amnèsia; allà tenen molt clar que s'ha d'explicar tot el que va passar per intentar que no es repeteixi. La legislació espanyola, en canvi, posa molts problemes amb el pretext de la protecció de dades. Fa poc, quan li van preguntar a la ministra de Defensa, María Dolores de

Cospedal, per què l'Exèrcit no obria els seus arxius, va respondre que era per respecte a la privacitat i per manca de recursos per organitzar els arxius. Una excusa per perpetuar la impunitat amb una política d'opacitat.

>> Autoria: PERE DURAN

«L'arxiver és l'humanista del segle XXI»

Entre història i arxivística, Ramon Alberch ha escrit fins ara una quarantena de llibres. El primer, el 1978, va ser *Els orígens de la Girona contemporània: La crisi de començaments del segle XIX* (IEG), i l'últim, el 2013, *Girona: Històries, curiositats i misteris* (Viena Edicions), amb què convida a passejar per la ciutat i descobrir el rastre d'antigues històries en edificis i obres d'art. Actualment, té força avançada la seva part del volum sobre destrucció d'arxius al llarg de la història que publicarà amb Diego Navarro Bonilla, i destina totes les hores

que pot a documentar-se per a un altre llibre, el que juntament amb Rocío Ponce dedicaran a la visió que la literatura i el cinema donen dels arxivers. «És un tema apassionant i m'ha obligat a llegir moltíssim i a descobrir que hi ha llibres absolutament arxivístics», destaca. És el cas, per exemple, de les novel·les *La silla del águila*, de Carlos Fuentes, *Todos los nombres*, de José Saramago, i fins i tot *1984*, de George Orwell. Al final del llibre hi haurà entrevistes amb arxivers de relleu. «Explicaran com ens veiem a nosaltres mateixos, que abans

érem considerats savis i ara quasi som tecnòcrates», afirma. «Ara hem de tenir una formació molt plural i de vegades faig la broma de dir que l'arxiver és l'humanista del segle XXI», comenta. Però si es fa un cop d'ull a les matèries que els arxivers han de dominar (dret administratiu, règim jurídic, metodologia arxivística, tecnologies de digitalització i preservació, mètodes de conservació i protecció del patrimoni, història, paleografia diplomàtica, llatí...) crec que queda clar que aquesta afirmació té molt de cert.